

Så som i himmelen så ock på jorden

Med milsvid utsikt över Öresund, Skåne och Själland och med hela himlavalvet ovanför låg det lilla renässans-slottet Uraniborg omgivet av höga jordvallar och en strikt symmetrisk trädgård. En kort tid under 1500-talet härskade här den världsberömda astronomen och botanikern Tycho Brahe. I dag finns här Skandinaviens enda musei- och forskningsträdgård anlagd för att söka sig fram till ett autentiskt utseende. En "planterad hypotes" kallas trädgården som successivt utvecklas och förändras.

Trädgårdsmästare Wanja Zeilon är anställd av Landskrona kommun som tillsammans med Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, driver forsknings-trädgården. I en kombination av trädgård, sommarutställning och nyöppnat Tycho Brahe-museum (2005) marknadsför man Uraniborg. Omkring 40 000 besökare kom hit sommaren 2007. Wanja berättar att besökarnas intresse för trädgården ökar alltmer.

TRÄDGÅRDSARKEOLOGI

Arkeologiska utgrävningar bedrevs under 1980-talet av Landskrona kommun och Statens Fastighetsverk i samarbete med Riksantikvarieämbetet. Trädgårdsgångarna, slottets utsträckning och stolphål till staketet identifierades. Snäckskal skvallrade om dekorationer och markbe-

Trädgårdsmästare Wanja Zeilon blickar ut över odlingarna medan Tycho Brahe själv riktar intresset mot rymden. Skulpturen är placerad vid första kvartilen.

läggning men fröer lyste med sin frånvaro. Vallarna är till vissa delar original och observatoriet Stjärneborg strax intill var återuppfört tidigare.

Slottet hade stått mitt i en cirkelformad öppen yta och mellan det och vallarna låg trädgården, utformad av Brahe själv. Byggnaden hade ett högt källarplan med tre våningar ovanpå. Källarvåning och ett övre rum var laboratorier där Brahe och hans assistenter framställde läkemedel. En strikt geometrisk trädgård i fyra delar omgav slottet där varje kvartil hade en örtagård, fruktträdgård och ett lusthus. Blommor och örter odlades för medicinsk forskning. I de yttre delarna mot vallarna stod fruktträden. I dag är två av trädgårdens fjärdedelar återskapade och slottets läge är markerat med oxelhäckar och krossat rött tegel.

DETEKTIVARBETE

I vetenskap om att aldrig fullständigt kunna rekonstruera trädgårdens bestånd av växter och träd strävar man att komma så nära som möjligt. Målet är att åstadkomma en äkta renässanssträdgård som på Tychos tid men påstår inte att "så här" såg den ut eller "så här" var växtmaterialet. Ansvarig för rekonstruktion av trädgårdarna var framtidige professor

Sven Ingvar Andersson. Kjell Lundquist och Kenneth Lorentzon, från Alnarp, har letat växtmaterial på slott och gårdar i Danmark och i Sydsverige.

Växterna är delvis relikter och fröer från gamla odlingar, delvis inköpta från plantskolor och ska successivt bytas ut när man hittar rätt material, alltså när man hittar gamla sorter, fröer av dessa och växtmaterial. Endast växter som man säkert vet kan ha vuxit här under Brahes tid, 1576–1597, förekommer. För Brahe var odlingen av läke- och köksväxter lika viktig som astronomin. Den under 1500-talet förhärskande "signaturläran", vilken innebar att en växt som liknar ett organ kan läka detta, t ex röda blommor ansågs bra för blodet, bönor skulle läka njurarna och valnötter hjärnan, var vägledande. Genom att studera naturen kunde man dra slutsatser om det himmelska.

FÖRSTA KVARTILEN

1992 öppnades den första delen av trädgården för allmänheten. Gamla växter som polkagrisros, apotekarros, opiumvallmo och vänderot liksom citronmeliss, malört, åbrodd och ålandsrot fanns med från början. 1995 planterades snöklöcker, *Leucojum vernum*, från Vadstena klosterträdgård, samt gyllenlack och madonna-

lilja, relikter funna på ön. Den numera ganska ovanliga i odling, gyllenlack, blommor tidigt med orange-röda blommor, självsår sig lätt och ansågs förr bra för musklerna.

I stället för vanlig fjällkvanne försöker man få fram mörkfyllt fjällkvanne, den kvannetyper som redan under vikingatiden användes som grönsak i fjälltrakterna. De träd som planterades till invigningen ersattes 1998 med gamla sorter av fruktträd som 'Borgherre', 'Järnapple', 'Kaniker' och 'Blodpäron'. Buxbomen från Holland har bytts mot inhemska plantor med ursprung i Vrams Gunnarstorps 1600-talshäcker.

ANDRA KVARTILEN

Andra delen invigdes 2003. Ambitionen är att odla alla läke- och köksväxter som fanns i Danmark 1597. Omkring 200 arter ska planteras och mer än hälften finns redan.

Persilja, basilika, koriander, vitlök, flera olika sallater, bondbönor, kål och rovor pryder rabatterna. Mycket av växtmaterialet har Wanja drivit upp själv i kommunens växthus.

Helgonörtens vackra grå "bollar" accentuerar rabatterna. Den användes mot inälvsmask. Från Fredriksdal i Helsingborg kommer stenfrö (*Lithosternum offi-*

cinale) som har porslinsliknande blanka, vita, runda små frön som är bra mot gallsten. Nytt 2008 är humle från Nordiska genbankens klonarkiv Julita. Humlesorten har dokumenterats i brev 1440 då den fraktats över Vättern, från Udenäs till Vadstena kloster där den än i dag växer på samma plats.

Wanja är särskilt förtjust i svartkummin som blommor med små blå blommor. Denna ranunkelväxt sägs bota allt utom döden; bra är den dock mot allergier.

Bär som ska in i trädgården är hag-

PESTELIXIR ENLIGT TYCHO BRAHE

Huvudingrediens var teriak, som bestod av flera hundra ingredienser bl a opium, huggormskött och mumiepulver. Tycho tillsatte en svavel- och järnförening samt aloe (säriläkande), myrra (lugnande och antiinflammatorisk), saffran (kramplösande) och enbärsolja (vanlig i pestmediciner) samt bärnstensolja (svett drivande). Efter fyra dygn filtrerades blandningen och kvanne tillsattes, kallad "herba angelica", änglaväxt, för sina himmelska krafter. Effekten av elixiret är dock inte känd. Många av ingredienserna odlade Tycho själv i sin trädgård på Ven.

torn, hassel, mullbär och kastanj. Körsbär finns redan liksom valnötter från Noreborg, en gård här på ön. I det lilla runda växthuset övervintrar Wanja bl a fikon, lager och rosmarin.

EN FANTASTISK ARBETSPLATS

– En särskild stillhet känns när man stiger av båten, säger Wanja, Ven är en fantastisk plats med alldeles speciell atmosfär.

Innevånarna på ön är mycket hjälpsamma, de är 370 åretruntboende. En bonde, Per Remberg, sköter gräs och grus, i övrigt är Wanja ensam ansvarig för växtligheten. Jorden kommer från ön, gödsel från getter och får och Per komposterar hos sig. Wanja skulle vilja ha mer växtförsäljning men tiden räcker inte till.

Varje år har man temautställningar. I år har det handlat om lek och nöjen i Tycho Brahes trädgård. Förra året var temat läkeväxter och Tychos framställning av läkemedel.

Text och bild: Julia Sigurdson, konstnär, kulturhistoriker och frilansskribent

Med andra kvartilen i förgrunden syns staketet till första kvartilen och därbakom planket som kröner den vall som omger renässanssträdgården. Vid horisonten skimtar det svenska fastlandet. Bilden till höger visar det lilla orangeriet där lagerträd m m förvaras vintertid, i bakgrunden kupolen över observatoriet Stjärneborg.